O NASILJU

MOJCA DOBNIKAR

Povzetek

Ob konkretnem primeru nasilja nad mladim dekletom razmišlja avtorica o družbenih in psiholoških vzrokih nasilja nad ženskami. Zavzame se za načelo, da nasilje ni način komuniciranja med enakovrednimi partnerji; da ni problematična žrtev, temveč nasilnež; da nasilje ni nekaj samoumevnega in normalnega.

Summary

On the basis of a case of violence against a young girl the author reflects on social and psychological causes of violence against women. She pleads for the principle, that violence is not to be regarded just as a way of communication between equal partners; that victim is not problematical but the doer; that violence is not to be regarded as self-evident and natural.

"Magnetni ris zločina je zdaj že močnejši od sile težnosti."

Aleš Debeljak, Imena smrti

Za začetek naj povem zgodbo. Zgodbo o fantu, ki se je rodil v delavski družini, družini priseljencev z juga. Ko je bila mati noseča z njim, in to je bila njena prva nosečnost,

jo je mož pretepal. Mogoče jo je pretepal tudi že prej, tega ne vem. Med dolgotrajnim zdravljenjem tuberkuloze so ji zdravniki svetovali, naj naredi abortus. Ni ga naredila, to je bilo proti njenim nazorom. Kljub bolezni in nasilju je rodila. Tega fanta.

Fanta, ki je kasneje dobil še nekaj bratov in sester, je oče pretepal že od malega, dobesedno še kot dojenčka, tako kot njegove brate in sestre. Shodil je pozno, posteljo je močil še v puberteti, grizel je nohte. Četrti razred osnovne šole je ponavljal, ker je bil dalj časa na zdravljenju zaradi poškodb, ki mu jih je prizadejal oče. Šolanje je končal s sedmimi razredi osnovne šole. Potem se je zaposlil in opravljal različna dela. Še vedno je živel pri starših. V devetnajstem letu se je zaljubil v domačinko, leto dni starejšo študentko. Zatajil ji je svoje ime in poreklo, zlagal se ji je, da hodi v zadnji letnik srednje šole. Hodila sta nekaj mesecev, še nekaj časa po njegovem odhodu v vojsko. Na zaprisego se je peljala skupaj z njegovim očetom in v pogovoru z njim začela odkrivati laži. Čez nekaj časa se je odločila, da bo prekinila zvezo. Prišel je na dopust. Nekajkrat sta se srečala. Ni se mogel sprijazniti s tem, da ga hoče zapustiti. Ubil jo je. Obsojen je na 14 let zapora. Na razglasitvi sodbe je bil oče pijan, mati in sestra sta jokali.

Psihiatrovo mnenje pravi, da je fant introvertiran, negotov, brez zaupanja vase in v svoje sposobnosti, brez samospoštovanja, pa izredno občutljiv; počuti se odrinjenega, zapostavljenega. Kot delavec je bil priden, vesten, marljiv. Poskušal je preseči svoje socialno okolje. Vojaška karakteristika pravi, da je bil tih, miren vojak; da je vestno izpolnjeval povelja, imel pravilen odnos do sovojakov in nadrejenih. Pri pouku je dosegel odlične ocene. V enoti so ga zelo cenili, bil je pohvaljen kot najboljši vojak.

Zakaj sem vam povedala to zgodbo? Gotovo ne samo zato, da bi vas ganila. Če bi vas hotela ganiti, bi vam pripovedovala o žrtvi, o dvajsetletnem dekletu, ki je imelo med več kot 30

udarci z nožem čas doživeti smrtno grozo. Za tragično zgodbo sem zvedela pred kratkim, ko so starši umorjenega dekleta, v nemočnih poskusih, da bi *post festum* še karkoli naredili, klicali na Sekcijo Lilit. Še nekaj časa po tem klicu sem se spraševala, zakaj so nas poklicali, zakaj ravno nas; prav tako kot se verjetno vi zdaj sprašujete, zakaj sem vam povedala to zgodbo.

Rada bi vas opozorila na tri točke, ki so po mojem mnenju ključne za razumevanje tega dogodka, pa tudi vprašanja nasilja sploh: nasilja v družini, nasilja okolja in njegovih norm ter funkcioniranja institucije oziroma njenega prototipa, vojske.

Če se vsaj približno zanesemo na psihiatrovo oceno in mnenje centra za socialno delo, moramo ugotoviti, da so razmere v družini še kako vplivale na oblikovanje otrokove osebnosti. Res je, da od njegovih bratov in sester ni še nihče moril (podatkov o njihovem morebitnem asocialnem vedenju nimam), iz česar seveda lahko izpeljemo sklep, da ni nujno, da bi še tako negativni vplivi pripeljali mlado osebo v asocialnost ali celo v zločin. Toda po drugi strani vemo in že vsi priznavamo, tudi socialne službe, da se vzorci družinskega vedenja prenašajo z generacije na generacijo; da ima sin, ki je leta in leta gledal, kako oče pretepa mater, vse možnosti, da bo tudi sam pretepal svojo partnerko, in da bo hči, ki je leta in leta gledala isto, precej verjetno tudi sama žrtev partnerjevega nasilja. Če se temu pridruži še introvertiranost in velika občutljivost otroka, toliko slabše, kajti to pomeni, da svojih čustvenih reakcij na vedenje ljudi okrog sebe ne bo znal niti mogel izražati. Ne bo jih znal niti mogel izraziti tako, da bi bilo to za okolje sprejemljivo in bi hkrati njega samega zadovoljilo.

V našem - pa ne samo našem - primeru se je družinskim razmeram pridružil prav gotovo nezadovoljiv položaj družine v socialnem okolju. Gre za priseljence. Gre za ljudi, ki izhajajo iz drugačne kulture in drugačne mentalitete, zaradi česar gotovo nenehno živijo pod določenim pritiskom okolja.

Ta pritisk nekatere prisili v mimikrijo, druge v negativno reakcijo, odkrit odpor, tretje v čim popolnejšo asimilacijo, ki pa je gotovo možna šele v drugi generaciji. Fant iz zgodbe je najprej poskušal z mimikrijo. Prikril je svoje ime in materin jezik. Prikriti pa ni skušal samo svojega nacionalnega izvora temveč tudi socialnega. V družbi, ki ceni delavski razred samo deklarativno, ne daje pa mu možnosti za dostojanstveno življenje, je to seveda popolnoma razumljivo.

Fantova osebnostna struktura je po mojem laičnem mnenju popolnoma pohabljena. Njegovi starši so tujci v svojem okolju. V okolju ne morejo najti razumevanja, kaj šele odobravanja za življenjske vzorce, ki so jih prinesli iz svoje matične kulture. So torej razseljene osebe. Poleg tega sodijo na dno družbene lestvice. Njihovi osebni dohodki so bedni, komajda omogočajo preživetje, zaradi česar so njihove možnosti za prilagoditev okolju oziroma vživetje vanj še manjše. Oče je alkoholik. Mati je naučena ubogati, potrpeti, biti žrtev. Ne zna se postaviti niti zase niti za otroke. Otroci so temu vsak dan priča. Tudi sami so žrtve nasilja, ki se mu po prinesenih kulturnih vzorcih nimajo pravice upreti. Ko začnejo hoditi v šolo, se najbrž prvič zares srečajo z drugo kulturo. Ta kultura vsaj načelno ne odobrava nasilja. Torej ga skrivajo, tudi če so tako tepeni, da morajo v bolnišnico. Kje in kako naj se naučijo normalno komunicirati? V družini, kjer vlada zakon nasilja? V šoli, kjer skrivajo svoje poreklo, ker so že samo zaradi njega lahko žrtve posmeha, izigravanja in odklanjanja? V najboljšem primeru se naučijo biti skrivači.

Tak skrivač - brez posmehljive konotacije - mora seveda v vojski popolno funkcionirati. Vojska je ustvarjena za skrivače. Vse, kar zahteva od vojaka, je poslušnost, pokoravanje ukazom, ki sploh ni težko, dokler ne narediš nobenega prestopka. Ukazi so mnogokrat nelogični in nedoumljivi, pa nič zato. Lahko jih je ubogati, če razumeš osnovo, to je, da je njihov edini smisel v njih samih, da so sami sebi namen oziroma da je njihov edini namen poslušnost sama. Nič

drugega. Izigravaš jo lahko po mili volji, da te le nihče ne ujame pri tem. Tako pohabljena osebnostna struktura, kot sem jo malo prej opisala, se temu seveda zlahka prilagodi. Še toliko lažje, če se nenadoma znajde v okolju, kjer njen jezik in poreklo nista tuja in kjer ni kaznovana brez vzroka, neupravičeno, kar se ji je prej dogajalo vse življenje. Moj sklep iz tega primera je, da je idealna osebnost za vojsko strukturno pohabljena osebnost, in obratno, da je idealno okolje za strukturno pohabljeno osebnost vojska. V primeru, o katerem sem govorila, so bili ustvarjeni idealni pogoji za nastanek takšne osebnosti: nasilje v družini, nasilje okolja. V obeh sistuacijah obstajajo ljudje, ki imajo predpravice, in ljudje, ki imajo zelo malo ali nič pravic. Enakopravna komunikacija med neenakovrednimi seveda ni možna.

Danes je v nekaterih krogih moderno govoriti, da je nasilje način komuniciranja. Takšno mnenje je mogoče slišati celo od socialnih delavcev. Socialna delavka, ki se je udeležila razgovora v Sekciji Lilit o nasilju nad ženskami, nam je prostodušno povedala: "Kadar pride k meni po pomoč ženska s takšnim problemom, ji najprej rečem, da jo ima mož, ki jo pretepa, rad." Ne pravim, da tako razmišljajo vsi socialni delavci in drugi strokovnjaki, h katerim se zatekajo po pomoč žrtve družinskega nasilja. Toda odgovori na anketo o nasilju nad ženskami, ki jo je Sekcija Lilit objavila v več časopisih, žal kažejo prav to, da je v inštitucijah, ki naj bi pomagale žrtvam nasilja, močno razširjeno pojmovanje nasilja kot načina komuniciranja. Samo tako si je namreč mogoče razložiti, da velika večina žensk, ki so odgovorile na našo anketo, nikjer ni dobila ustrezne pomoči.

To nas lahko začudi ali pa tudi ne. Inštitucija, pa naj bo še tako odprta, "mehka", ima nujno hierarhično strukturo in se navzven postavlja kot avtoriteta; strokovnjaki, ki so v njej zaposleni, imajo znanje, imajo vednost, ki je uporabniki, žrtve, potrebne pomoči, bojda nimajo. Znanje je seveda moč in v tem primeru sploh ne edina. Spet smo pri

problemu (ne)enakovredne komunikacije. Strokovnjak lahko žrtvi nasilja verjame ali ne. Njen problem se mu lahko zdi problem ali ne. Lahko se mu zdi, da žrtev potrebuje pomoč - ali pa ne. In mimogrede sami žrtvi naprti krivdo za njen položaj ("teorije" o izzivanju, sadomazohističnih odnosih ipd.).

* * *

Anketa, ki sem jo omenila, je bila prvi korak k ustanovitvi telefona SOS in zatočišča za ženske in otroke, žrtve nasilja. Izhodišče te akcije je, da nasilje ni način komuniciranja med enakovrednimi partnerji in da ni problematična žrtev, temveč nasilnež. Izkušnje telefonov SOS in centrov za žrtve nasilja po svetu kažejo, da so ženske žrtve nasilja samo zato, ker so ženske, in da so vse druge razlage racionalizacije v korist nasilneža, tj. moškega.

Socializacija otrok poteka različno glede na spol. Ženska je v njej postavljena na mesto šibkejšega, nemočnega, inferiornega, tistega, ki je potreben zaščite, kar pa hkrati že pomeni tudi na mesto tistega, nad katerim se dokazuje premoč. Nasilje je potemtakem problem razmerja moči. To razmerje moči - med moškim in žensko - prepreda celotno družbeno strukturo in se v družini samo najjasneje izkristalizira. Najti ga je mogoče v vseh socialnih slojih, v vseh izobrazbenih strukturah, v vseh starostnih obdobjih, ne nazadnje skoraj v vseh kulturah in seveda v vseh inštitucijah. Skratka, nasilje je kulturni vzorec, ki ga vsi bolj ali manj sprejemamo.

Izhodišče akcije za telefon SOS in zatočišče je ravno nasprotno: nasilje ni samoumevno, ni normalno. Končno je treba reči bobu bob. Nasilnež je res morda tudi sam žrtev - problematičnega socialnega okolja, družinskih razmer ipd. - vendar kljub temu ostaja nasilnež. Žrtev je tista, ki je potrebna razumevanja in pomoči. Prostovoljke, ki bodo delale na telefonu, bodo žrtvam nasilja dajale informacije o inšti-

tucijah, ki jim lahko pomagajo, v razgovoru jim bodo pomagale analizirati nasilno situacijo, vzroke zanjo, možnosti razrešitve. Ob SOS telefonu bodo organizirane skupine samopomoči, katerih osnovni cilj bo razvijanje samospoštovanja. Glavni razlogi, zakaj ženske trpijo nasilje, so namreč strah, občutek manjvrednosti, sram in seveda upanje, da bo nasilnež spremenil svoje vedenje. Toda le kdaj se je to že zgodilo?

Mojca Dobnikar, prevajalka, publicistka, Povšetova 104 d, Ljubljana